

İyiliği Emir, Kötülüğü Nehiy-2

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّم عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.

Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker Allah Teâlâ'nın emirlerinden bir emir, Müslümanlığın yerine getirilmesi gereken kurallarından bir kural ve Müslüman toplumu farklı yapan özelliklerdendir. Yalnızca emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker uygulanarak kötülüklerin olmadığı, iyiliklerin hâkimiyet kurduğu bir toplumda yaşayabiliriz. Bu noktaları giriş bölümümüzde vurgulamıştık.

Nevevî'nin Riyâzu's-Sâlihî'nin gündemimiz olan bölümünde zikrettiği ayetlerin de konumuzun bu noktasında hatırlanıp ele alınması gerekiyor.

Fakat öncesinde dikkat edilmesi gereken detaylardan birini daha vurgulayarak ele almalıyız. İyiliğin emredilip kötülüğün engellenmesi herkesin polis olup insanları korkuttuğu toplum hâline dönüşmek anlamına gelmez. Bunun sağlanması için de herkesin iyi bildiği konunun emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker uygulayıcısı olması sağlanmalıdır. Kişinin 'bana göre' demesi gibi bir standart ve uygulama geçersizdir. Müminler şeriatın doğru dediklerini yaymak için uğraşırlar, şeriatın kötü dediklerini engellemek için uğraşmalıdırlar.

Aynı nedenledir ki herkes yalnızca dinden biliyor olduklarını yaymakla mükelleftir. Mesela namazın Allah'ın emri olduğunu ve kılmamanın büyük günaha sebebiyet vereceğini bilen bir Müslüman, bir kişiye namaz kılmaması için nasihatte bulunacaktır. Bilgisi bundan ibaret olan, iyiliği yaymada da bu kadarla kalacaktır. Namazdaki görevlerden biri olan tadil-i erkân (namaz rükünlerinde hızlı davranmayıp ağır hareket etmek) bilgisine sahip kimse ise toplumun geneline bakıldığında biraz daha ileriye bildiğinden o artık bunu söyleyerek iyiliğe davet edecektir. Bunların birincisinde herkesin bilebileceği bilgi var, ikincisinde ise daha detaylı durum söz konusudur. Lâkin ikincisi biraz da ilmi hâl bilgisine sahip olmayı gerektirdiğinden, onu böyle geniş çapta bilmeyenin başkalarına tadil-i erkân uyarısında bulunmaması gerekir. Herkes kendi hocalığı ve bilgisi kadar iyilik yayacaktır.

Kötülüklerde de aynı prensip geçerlidir. Alenen haramlığı bilinen bir nesnenin, mesela alkollü içeceğin, her Müslüman tarafından başkalarına kötülüğünün anlatılması ve cehennem sebebi olacağını söylenmesi mümkündür. Bunun söylenmesi için sertifikaya veya izne gerek yoktur. Alkolün yasak olduğunu söyleyebilmek için âlim olma belgesi gerekmez. Ama bir içecek çeşidi düşünün ki bakkala girdiğinizde alkollü içecekler rafında yer almıyor, normal bir içecek olarak satılıyor. Bir Müslüman, kimyasal analizi bakımından bu içeceğe alkollüymüş gibi muamele edilip edilmeyeceğini bilemez.

Maden suyu doğal bir sıvı olarak içilebilir ve helal içeceklerdendir. Ama piyasada aromalı maden suları da vardır ve bunların da saf meyve suyu hükmünde mi olduğu yoksa alkol mü içerdikleri herkesin bilebileceği türde konulardan değildir. Birinci örnekte herkes sorumluluk ve yetki sahibi olup alkollü içeceği tüketmemek konusunda kötülükten nehyetmekle görevliken ikinci durumda konunun ayrıntısını iyi bilen, bilgi kaynağını da esaslı analizlere dayandıran kimseler izahat vermelidir.

Aksi takdirde bir kargaşa içinde Müslümanlar boğulurlar. Yeteri kadar derdi varken Müslümanlar'ı bir de herkesin hocalık iddiasında bulunabildiği ortama sürüklemek insafli değildir. Herkes bildiği kadarının çerçevesinde kalmalı; bir müftü ile imamın bilgi miktarının aynı olmadığı gibi sıradan kimse ile namaz kılmaya yeni başlamış olanın farklılık göstereceği takdir edilmelidir.

Herkes katî bildiğini söylemeli, en azından "ben bu şekilde hatırlıyorum" şeklinde bir ifadeyle yahut "şu ilmi hâlde görmüştüm", "filan hocadan işitmişim" gibi bir kaynağa dayandırarak nakil yapmalı, salt kamuoyu oluşturmak mantığından kesin olarak kaçınılmalıdır.

Müminler hatalı şeyleri uyarırken de töhmetten ve iftiradan kaçınarak iş yapmalıdırlar. Bu ne demektir?

Mesela zina, hırsızlık, rüşvet ve faiz suçları haramdır. Ve bizim bu haramlara karşı muhakkak nehy-i ani'l-münker yapmamız lazımdır. Faizli bankaya giden Müslüman büyük ihtimalle faizli bir işlem için gider; böyle bir Müslüman'ı uyaracağız elbette. Ama nasıl uyaracağız? Bu noktada biraz durmak gerekir.

Faizli bir bankaya giden Müslüman, o banka için özel durumu olan bir elektrik faturasını tahsil ediyor da olabilir. Ya da alacaklı olduğu birinin tahsilatı o bankada yapılıyor olabilir. Bu ve benzeri sebepler için o bankaya girmiş olması muhtemeldir. Banka kapısından girmek, evet, faizli bir müesseseye girmek anlamına gelir ama böyle birini itham ederken yanlış bir dala basmış olunma ihtimali de söz konusudur. Dolayısıyla faiz işlemi yaptığını bildiğimiz bir Müslüman'a bunun haram olduğunu söylemek yahut "şu bankaya girerken sizi gördüm ama umuyorum ki faizli bir işlem için değildir" seviyesinde kalmak gerekir.

Bir memur rüşvet aldığı haram işlemiş olur. Ama bir başkasından borç tahsil ediyor da olabilir. Bunu mahkeme kararıyla araştırıp tescil etmişiz de sanki elimizde noter belgesi varmış gibi her birbirine para uzatanı rüşvetle itham edemeyiz. Müslümanlar'ın birbirinin casusu hâline gelmesinin önünü açacak böyle bir pozisyon, rüşvet olduğu sabit ve tereddütsüz olan konularda kardeşlerimizi ikaz etmemizle aynı değildir.

Bir kız ve bir erkeğin yan yana görülmesi nikâh olmadıkça caiz değildir. Yanlış olan böyle bir işin ikaz edilmesi Müslüman'ın vazifesidir. Fakat ikaz edilmeli, itham edip damgalanamamalıdır. Zira başka ihtimallerin de söz konusu olabileceğini akıldan çıkarmamak lazımdır. Henüz düğünleri olmamıştır ama nikâh düğünden önce yapılmıştır veya o iki kişi dayı-yeğen olabilirler. Yani her görülen ve insanı zanna sürükleyen manzara, derhâl nehy-i ani'l-münker yapılmasını gerektirmez. Müslüman'ın kötülüğe engel oluşu itham etmeksizin ve iftirasız olarak sürmelidir.

Benzer durumların imanla ve akideyle ilgili meselelerde de yaşanması mümkündür. A meselesinde Müslümanlar'ın asla öyle inanmadığını bildiğimiz bir konu varsayalım. Birisi böyle mesele hakkında toplum içinde propaganda yapıyor. Bir Müslüman'ın da onunla çektiği fotoğrafını gördük. Bu Müslüman'a "şu şüpheli kişiyle fotoğraf çektiymişsin ama dikkat et" demek mümin kardeşliğinin bir gereğidir. Lâkin aynı pozisyonla ilgili bu kişiye "sen o misyonerle fotoğraf çektiymişsin, demek ki sen de bir casussun" dediğimiz zaman bu iftiranın kapsamına girer.

İç yüzünü bilmediğimiz bir fotoğrafın arka planında belki zannettiğimizden çok daha başka şeyler var olabilir. Öyle bir buluşmada ne konuşulduğu, neden buluşulduğu hakkında bilgisiz olmak konuyla ilgili bildirilecek görüşlerin ciddi derecede sıkıntılı olmasına yol açar. Böyle bir uyarı artık nehy-i ani'l-münker değil ifşau'l-fesad (fesadı yaymak) kapmasına girebilir. Müslüman toplumunda tereddütleri çoğaltacak bu aşamaya gelinmemesi için söz konusu kişiye müracaat edilerek hakkında böyle konular konuşulabileceğini, bir fesat ihtimalinin meydana geldiğini, açıklama yapmasının iyi olacağını söylemek isabetli olur.

Bu örneklerde gösterilmesi gereken tavırlardan da anlaşıldığı üzere kimsenin vazifesi hata/lı/ları bulup damgalamak değildir, hataları azaltmak ve mümin toplumun içindeki yanlışları törpülemektir. Bu ilkeye dikkat edilmeksizin hareket edilirse azaltılması gereken kötülükleri damgalamak, silinmeyecek hâle getirmek işten bile olmaz. Böyle bir tavır da kaş yaparken göz çıkarmaktan öteye gitmez.

Bir kötülüğe karşı nehy-i ani'l-münker yaparken daha ağır bir kötülük meydana getirirsek bu yapılan da caiz bir hareket olmaz. Namaz kılmanın huzur, tefekkür ve huşû içinde olmak anlamına geldiğini biliyoruz. Çocuklar da camide bağırp koşuyorlar. Onlara elbette yaşlarına, anlayışlarına ve yaptıkları

yaramazlığın çeşidine göre ayrılmak şartıyla uyarı yapılacaktır. Büyük bir çocuk, imamın önüne geçip oynadığında ona “yavrum biz namaz kılıyoruz, kocaman oldunuz artık, hadi bakalım, caminin arkasına geçip oynayın” demekle iki yaşındaki çocuğun gelip imamın tespihiyle oynamasını uyarmak arasında büyük bir mesafe bulunmalıdır. Zaten çocuğun namaz kılanın önünden geçmesiyle namaz da bozulmaz.

Caminin mehabetini bozan böyle bir durumu şu şekilde de düzeltebiliriz: Çocuğa hoşlanacağı bir oyuncak ya da oyalanma aracı ayarlayıp onu ileride bir yere götürürüz. Ama çocuk teravih namazında gürültü çıkardı diye hakaretler ve tehditler savurarak adeta düşmanı denize doğru kovalar gibi gururunu incitmek, belki o çocuğun bir daha uzun yıllar boyunca camiye uğramamasına sebep olursa bunu ‘kaş yaparken göz çıkarmak’ deyimi bile karşılamaz.

İçki içen bir tanıdığımızı nehy-i ani’l-münker illa ki yapılması lazımdır. Kırk defa ayağına gidip “yapma... bari gençler seni görmesin...” demek, üslubuna ve zamanına göre uyarıları tekrarlamak gerekir. Ama bu kişiye “senin baban da cehennem kütüğü gibiydi... ondan anca senin gibi bir evlat olurdu... zıkkım iç...” denirse o zaman şeytanın bu uyarıyı yaptırdığı, karşıdakinin düzelme ihtimalini sıfıra indirmekten başka bir şey değildir. Artık o kişi de “madem bize babamızdan kalmış, devam öyleyse...” deyip içmeye devam edecektir.

Böyle bir tavır, seksen puanlık kötülüğü düzeltirken doksan puanlık hata işlemektir. Hâlbuki bir ağabeyi, amcası, hocası olarak o kişiyi çağırıp çay ısmarlamak, ne var ne yok suallerinden sonra “senden bir şey rica edeceğim...” deyip söze başlamak karşıımızdaki Nemrut’un oğlu bile olsa yumuşamasında tesirli olacaktır.

Emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker uygulanırken insanın kendi yaptığı hatayı başkası üzerinde düzeltip düzeltemeyeceğini de samimiyetle sorgulamak iyi olur. Sigara içen biri başkasına sigara içmemeyi telkin etmeli mi veya edebilir mi? Kendi camiye gitmeyen biri başkalarına camiye gitmeyi tavsiye edebilir mi?

İmam Nevevî rahmetullahi aleyh başta olmak üzere ulemamızın bu konuya verdiği cevabın özeti şudur: Evvela kendini yalancı pozisyonuna düşürüp sanki aynı hata kendinde yokmuş gibi davranarak başkasına brifing vermesi doğru değildir. Bu zaten kimsenin ikna olmasını da sağlamaz. Fakat “ben bu hatayı yapıyorum, bari sen yapma” demek her Müslüman’ın görevidir. Müslümanlar tertemiz melekler gibi olacaklar da anca ondan sonra emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker yapabileceklerdir diye bir kural koyamayız. Çünkü hepimizin kul olmaktan kaynaklanan arızaları vardır. Emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker görevi kimin ne kadar hata toplayabileceği gibi bir puan sistemi üzerinden de yürümez.

Öyleyse prensip olarak bilmeliyiz ki bir Müslüman kendisinin de yaptığı hatayı yine de başkasının yapmasını engellemekle görevlidir. İyiliği yaymak ve kötülüğü engellemek mücadelesine her hâlükârda katılacaktır. Ümmetimizin her ferdi Allah’ın rahmetine muhtaçtır ve o merhamet etmediği sürece günahlarımızın altında kalmak hepimiz için mukadderdir. Hiç kimse de günahından razı olmamalıdır.

Girişte bahsettiğimiz ayet-i kerimeleri şimdi sıralayabiliriz.

Al-i İmran suresinin 104. ayeti:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun. İşte onlar felaha ermiş kişilerdir.”

Felaha ermek cennete girmek demektir. Hayra çağırarak, mesela bir sofrada birlikte oturduğumuz kişinin sol elle yediğini görürsek bunun sünnete aykırı olduğu hatırlatmasını yapmakla bile yerine gelecek bir emirdir. Yoksa 'afiyet olsun' demekle bir sofrada afiyet olmaz.

Al-i İmran suresinin 110. ayeti:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

“Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men edersiniz.”

Ümmet-i Muhammed'in insanlığın en iyi topluluğu olması bu ayet-i kerimede, polise gerek kalmayan bir toplum olmalarına bağlanmıştır. Zira toplum olarak herkes iyilikleri sahiplenmekte, kötülüklere refleks göstermektedir.

Tevbe suresinin 71. ayeti:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

“Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin velisidirler. İyiliği emreder, kötülükten men ederler.”

Veli olmak tıpkı çocuğu okula götürən anne-babanın 'veli' olması gibidir. Yani diğerinin sorumluluğunu üzerinde hisseder, onu terk etmez. Kardeşinin haram bir işle meşgul olmasına vicdanı müsaade etmez.

Maide suresinin 78-79. ayeti:

لَعْنَةُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

“İsrailoğulları'ndan inkâr edenlere, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanet edilmiştir. Bu başkaldırmaları ve aşırı gitmelerindendi. Birbirlerinin yaptıkları fenalıklara mâni olmuyorlardı. Yapmakta oldukları ne kötüydü.”

Rabbimiz bu ayetinde Yahudi toplumunun lanete uğrama nedenini aralarında meydana gelen kötülüklerle engel olmamaları şeklinde göstermektedir. Bu ayeti sondan başa doğru okuduğumuzda lanetin sebebi bir başka açıdan da ortaya çıkmaktadır.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.